

« Զ. — Ձեռնադրեսցէ յեպիսկոպոսութիւն, զորս եկեղեցականք
« եւ ժողովրդականք իւրաքանչիւր վիճակի միակամ հաճութեամբ
« եւ վկայութեամբ ընտրեալ մատուցանիցեն, իսկ զորս վասն վի-
« ճակաց Տաճկաստանի, յետ ընդունելոյ վկայադրութեան ի Պատ-
« րիարքարանէն Կ. Պօլսոյ, նոյնպէս եւ զորս մատուցանիցէ ի Մի-
« արանութենէ Սրբոյ Ներսիսաղէմի, վկայական գրով Պատրիարքէ
« նոյնոյ Աթոռոյ՝ ձեռնադրեսցէ եպիսկոպոս :

« Է. — Բացարձակապէս իշխան է օրհնել զսրբալոյս Միւռօնն,
« եւ առաքել ընդ ամենայն եկեղեցիս Հայոց :

« Ը. — Սրբազան Կաթողիկոսն ունի իշխանութիւն պաշտպանե-
« լոյ եւ պահպանելոյ զիրաւունս Ազգային Կալաճոց եղելոց ի
« Տաճկաստան եւ յամենայն տեղիս՝ ուր եւ գտանիցին, որպիսիք
« համարեալ են վանորայք, եկեղեցիք եւ գերեզմանատունք եւ այլն
« հանդերձ նոցին ստացուածովքն առանց միջամուխ գոլոյ վերակա-
« ցութեան նոցին, եւ առանց փոխադրելոյ իրիք ի նոցունց ըստ
« հաճոյս :

« Թ. — Ի բաղմաց ժամանակաց առ աստանդական թափառելոյ
« Ազգի մերում ի զանազան տեղիս եւ յիշխանութիւնս, չեղել գու-
« մարումն Ազգային Ընդհանուր Ժողովոյ, վասն որոյ Սրբազան Կա-
« թողիկոսն ըստ Չորրորդ յօդուածոյ ծանուցեալ կարողութեան իւ-
« րոյ, յետ ոչ բազում ժամանակաց գումարեսցէ Ընդհանուր Ազ-
« գային Ժողով ի վիճակաւոր եպիսկոպոսաց, ի վարդապետաց, ի
« վանահարց, յօստումնական կղերց եւ յիշխանաւորաց ամենայն
« վիճակաց Ռուսաստանի, Տաճկաստանի եւ Պարսկաստանի եւ այ-
« լոց տեղեաց, որպէս զի ի նմին ժողովի ի քննին առեալ զարդի
« վիճակ եւ զհանգամանս եկեղեցեաց Ազգիս, զխափանեալսն վե-
« րածիցեն (ծեսցեն) յիւր տեղի, զպակասեալս լցուցեն, եւ զթիւր-
« եալսն ուղղեսցեն, ըստ Առաքելական եւ Հայրապետական կանո-
« նաց եւ կարգաց Եկեղեցւոյ, եւ հրատարակել ըստ ամենայն նոցա,
« որպէս զի որք զանցանիցեն զնոքօք, զորս ժողովն հաստատեաց եւ
« հրատարակեաց, անկցին ընդ պատժովք դատապարտութեան :
« Նոյնպէս եւ բաղմաց դորձոց Ազգայնոց ցրուելոց ընդ զանազան
« կողմանս, յորոց են՝ որ առ նուազութեան խղճի, եւ են՝ որ առ
« անդիտութեան կամ ի պատրելոյ՝ ի չարօրինակ անցեալ իցեն ընդ
« օրէնս եւ ընդ կանոնս, եւ զԱզգն թողեալ ընդ պարտեօք օրինա-
« զանցութեան, եւ յանցաւոր եւ պակասաւոր, հոգ տարցէ Ժողովն
« ի քաւութիւն անցելոցն եւ ի հանդարտութիւն խղճի բովանդակ
Ազգին :

« Ժ. — Սրբազան Կաթողիկոսն հաստատեսցէ ի միումն ի մօտա-

« Լոր մենաստանաց Սրբոյ Մայր Աթոռոյ Էջմիածնի բարձրագոյն
« ուսումնարան վասն ժառանգաւորութեան Եկեղեցւոյ, զի ի զար-
« թելոյն ի նմա յարիցեն բանիրուն եկեղեցականք:

ԱՐՏՕՆՈՒԹԻՒՆՔ ՊԱՏՐԻԱՐԺԱՅ ՍՐԲՈՅ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ

ԵՒ Կ. ՊՕԼՍՈՅ

« Ա.— Ընդհանրական Կաթողիկոս Սրբոյ Էջմիածնի, ծանիցէ
« զՊատրիարքն Երուսաղէմի Ծայրագոյն Արքեպիսկոպոս եւ Պատ-
« ըրարք եւ նախապատիւ՝ զահեղէց Աթոռոյ Սրբոյ Յակոբեանց ա-
« ռաքելոցն, ընդ գերագոյն հոգեւոր իշխանութեամբ Մայր Աթոռոյ
« Սրբոյ Էջմիածնի:

« Բ.— Ընդհանրական Կաթողիկոսն Սրբոյ Էջմիածնի ծանիցէ
« զՊատրիարքն Կ. Պօլսոյ՝ Ծայրագոյն Արքեպիսկոպոս եւ Պատ-
« ըրարք Ամենայն Հայոց բնակելոց ի Տաճկաստան, ընդ գերագոյն
« իշխանութեամբ Մայր Աթոռոյ Սրբոյ Էջմիածնի, եւ ունել իշխա-
« նութիւն կարգելոյ եւ յետս կոչելոյ զԱռաջնորդս վիճակաց եղելոց
« ի Տաճկաստանի խորհրդակցութեամբ Հոգեւոր Ժողովոյն ընդ
« իւրեւ եղելոյ:

« Գ.— Կաթողիկոսունք Սոյ եւ Աղթամարայ ի նստել յԱթոռն
« Հայրապետութեան իւրեանց, նոյնպէս եւ Պատրիարքունք Սրբոյ
« Երուսաղէմի եւ Կ. Պօլսոյ, յընտրել իւրեանց յաւիտէ եկեղեցւոյ
« եւ ի Ժողովրդենէ, եւ ի նստել յԱթոռ, յատուկ զրով յորում սոո-
« բագրեալ իցէ եւ ուխտ եկեղեցւոյն, մատուցեն զհաւատիս մե-
« ծարանաց առ Մայր Աթոռն Սրբոյ Էջմիածնի: Չորեքին Աթոռքս
« այսօրիկ խորհրդով Հոգեւոր Ժողովոյ իւրեանց՝ զամենայն իրո-
« ղութիւնս որ վերաբերեն ի հեղեւորս՝ կարեն տնօրինել եւ կար-
« զագրել իւրաքանչիւր յիւրեանց վիճակի. իսկ ի բռնի եւ ի դէպս
« զԺուարին խնդրոց փութացեն խորհուրդ հարցանել ի Սուրբ Սի-
« նոդէ Մայր Աթոռոյ Սրբոյ Էջմիածնի:

« Դ.— Իւրաքանչիւր վիճակաւոր եպիսկոպոսունք Հայոց բնակե-
« լոց ի Տաճկաստանի՝ վասն ամենայն հոգեւորական եւ քաղաքա-
« կան խնդրոց, պարտին դիմել ի կեդրոն իւրեանց ի Պատրիարքա-
« կան Աթոռ Հայոց ի Կոստանդնուպօլիս, ունելով իրաւունս յոր-
« ժամ հարկաւորիցէ բողոքել եւ առ Մայր Աթոռ Սրբոյ Էջմիածնի:
« Սակայն Սուրբ Աթոռն, յորժամ բողոք ինչ հասցէ առ ինքն ի վի-
« ճակէ իմիքէ, զպատճէն բողոքոյն արձանագրեալ յիւրում գիւանի,
« կանխաւ վասն նմին իրաց խնդրեսցէ եւ ընկալցի զծանօթութիւն

« Ի Պատրիարքարանէ Կ. Պօլսոյ, եւ ասպա մատիցէ տալ զարժանին
« վճիռ:

« Ե. — Ամենայն գանդատք, որ լինիցին ի հոգեւորական մասին
« զԿաթողիկոսաց Սսոյ եւ Աղթամարայ եւ զՊատրիարքէ Սրբոյ Ե-
« ղուսաղէմի, կամ զմիոյ ումեքէ յԱռաջնորդաց Տաճկաստանի,
« առաջարկեսցեն նախ Հոգեւոր Ժողովոյն Կ. Պօլսոյ, ուր եւ տար-
« ցի փոյթ ամենայն խնամով վճարել զիրան: Բայց եթէ խնդիրն ոչ
« լուծանիցէ ի Ժողովի անդ, իրաւունս ունիցին որք զբողոքն հա-
« րեն՝ աշուհետեւ բողոքել եւ առ Սր. Սինօզն Մայր Աթոռոյ Սրբ-
« օոյ էջմիածնի, որոյ արձանագրեալ յիւրումն զիւանի զպատճէն
« ամբաստանութեանն, խնդրեսցէ ծանօթութիւն ի Պատրիարքա-
« րանէ Կ. Պօլսոյ վասն նմին իրաց, եւ ընկալեալ օրինաւոր կերպիւ
« զնիցէ ի դործ զպատշաճն եւ զարժանաւորն:

« Զ. — Սրբազան Պատրիարքն Սրբոյ Երուսաղէմի, յառանձին
« եւ ի պատշաճաւոր ուրեք արտաքոյ քան զմեծահռչակ վասն Սրբոյ
« Յակոբեանց, հաստատեսցէ բարձրագոյն ուսումնարան վասն ժա-
« անդաւորութեան Եկեղեցւոյ:

« Զայսոսիկ ամենայն ասպքէն ի զիր առեալ միաբանութեամբ,
« եւ մատուցեալ Սրբոյ Սինօզի Արարատեան Մայր Աթոռոյ մերոյ
« Սրբոյ էջմիածնի, կամիք՝ զի պատճէն այսր թղթոյ նոյնութեամբ
« յերկուս այլ եւս օրինակս գրեալ եւ վաւերացեալ, մինն որ առ ի
« մէջ մատուցեալ բնագիրս է, պահեսցի ի զիւանի անդ Սրբոյ Ա-
« թոռոյն, իսկ մնացեալ երկոցուն պատճէնից այսր սահմանադրու-
« թեանս զվաւերացուցեալս ի Սրբոյ Աթոռոյն, զմինն առաքել ի
« Կոստանդնուպօլիս՝ զի պահեսցի անկորուստ ի զիւանի Պատրիար-
« քարանին, եւ զմիւսն ի Սր. Երուսաղէմ յԱթոռ Սրբոյ Յակոբեանց՝
« զի պահեսցի, եւ իւրաքանչիւր Պատրիարքունք անմոռաց յուշի
« ունիցին, եթէ ընդ որովք պարտեօք իցեն ի զիտել զիրաւունս սրբ-
« րազան Կաթողիկոսի Ամենայն Հայոց, եւ ի կատարել զամենայն
« դործ հոգւոր Իշխանութան յանձն եղելոյ ինքեանց, եւ ըստ այնմ
« միտ զիցեն վարել:

« Անստեղծիւր պահպանութիւն գրից ելոց ի սմա կարեւոր ճանա-
« չի ի պահպանութիւն արտօնութեանց սրբազան Հայրապետի Հայ-
« կազեան Ազգիս՝ ի հոգեւոր տեսչութիւն նորին, եւ ի գործադրու-
« թենէ եւ ի պահպանութենէ սահմանեւացս ծանիցի գերագոյն հո-
« գովութիւն նորա ի վերայ Ազգին, որովք եւ Ազգն ծանիցէ զնա
« Գերագոյն Հայրապետ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, եւ արժանա-
« ւոր յաջորդ Սրբոյ Առաքելոյն, Թաղէոսի եւ Բարթողիմէոսի,
« եւ Սրբոյ Նորին մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին: Իսկ եթէ ոք կամ

« առ շահասիրութեան, կամ անձնդիւրի, կամ առ ակնածութեան
 « իշխանութեան իրիք անհոգացեալ ի միում իմիք յայսցանէ բերցի
 « ի նուազեցուցանել զսա ի Սրբոց Հարց անտի մերոց ստացեալ եւ
 « պահեալ արտօնութիւնս եւ անկախութիւնս, եւ պատճառ զտցի
 « իւրով անհոգութեամբ՝ վատթարելոյ Ազգիս, զայնպիսին ոչ ըն-
 « դունէ եւ ոչ ճանաչէ Ազգն իբրեւ արժանաւոր յաջորդ Լուսաւոր-
 « չեան Աթոռոյ ընդհանուր Հայրապետութեան Ազգիս: Սակայն եւ
 « ոչ այսու ցրտանայ ինչ եւ հեռանայ ի գրկաց Սբ. Աթոռացն, զոր
 « միշտ Մայր իւր ճանաչէ, այլ համարէ զայն առ ժամն իբր Աթոռ
 « Թափուր առանց արժանաւոր դահակալի, եւ խնդրէ յաղօթս իւր
 « յԱստծոյ՝ շնորհել Եկեղեցւոյ իւրում, զոր ապրեցոյց արեամբ իւ-
 « րով եւ պայծառացոյց առաքելական ջանիւք Սրբոյ Հօրն մերոյ
 « Գրիգորի Լուսաւորչին ժառանգ արժանի նմին՝ ի Տեսչութեան եւ
 « ի մատակարարութեան հոգեւոր պիտոյից Ազգիս:

Յամի Փրկչին 1859 Մայիս 8՝ ի Կոստանդնուպօլիս:

Պ. Կ.

Յակոբ Եպիսկոպոս

Սրբոյ Երուսաղէմի փոխանորդ
 Իսահակ վարդապետ,

Պօղոս Պետրոսեան վարդապետ
 անդամ Հոգեւոր Ժողովոյ

Յովհաննէս վրդ.
 անդամ Ժողովոյ Կ. Պօլսոյ.

Տ. Յովհաննէս
 Մայր Եկեղեցւոյ, անդամ Հոգեւոր
 Ժողովոյ

Արիստակէս քհնյ.
 անդամ Հոգեւոր Ժողովոյ

Սարգիս Եպս.

անդամ Հոգեւոր Ժողովոյ

Յօհաննէս վրդպ. Սեթեան
 անդամ Հոգեւոր Ժողովոյ

Պատրիարքական փոխանորդ
 Յարութիւն վարդապետ.

Անդրէաս վրդպ. Պօղոսեան
 անդամ Հոգեւոր Ժողովոյ

Իւսկ. Սբ. Խաչ եկ.
 Յօհաննէս աւագ քհնյ Փափաղ-
 եան անդ. Հոգեւոր Ժողովոյ

Երեմիայ քհնյ
 անդամ Հոգեւոր Ժողովոյ

Անդամք Ազգային Գերագոյն Ժողովոյ

Կնիք ազգային

Ստորագրութեան Հոգեւոր Ժողովոյս մերոյ եւ Կնքոյ Ժողովոյ
 Ազգիս ստորագրութեանն վկայելով, զայս Ազգային խնդիր եւ առա-

Ջարկուլիւն ստորագրուիթեամբ եւ կնքուլ մերուլ վաւերացուցանեմք

1859 Մայիս 11 Ի Կոստանդնուպօլիս

Ի Պատրիարքարանն Ամենայն Հայոց .

Պատրիարք Կոստանդնուպօլսոյ

Գէորգ Արքեպիսկոպոս

Կնիք Պատրիարքին

« (Իսկական յայտարարութեան թուղթն յանձնեալ եղեւ առ ձե-
« նեաւ մայեօր Մելիքեան : 1859 Մայիս 15ին հանդերձ նամակաւ
« Պատրիարքին առ Զօրապետն) :

« Բաց ի յայտարարութենէս յայսմանէ վերոգրելոյ, յիշեալ
« զօրապետին մատուցաւ՝ առանց ստորագրութեան փոքր ցուցակ
« մի ծանուցադիր, օրինակ զայս : »

« Աղթամարայ Կաթողիկոսն հանդերձեալ է երթալ յուխտ ի
« Սբ. Էջմիածին եւ Վեհափառ Սրբազան Կաթողիկոսին Ամենայն
« Հայոց՝ մատուցանել զհպատակութեան իւրոյ եւ սիրոյ եւ միա-
« բանութեան մեծարանս եւ շնորհաւորել զսուրբ կոչումն նորա ի
« դահ Հայրապետական : Վասն որոյ առ այս խնդրի, զի ի դալ նո-
« րին՝ Սրբազան Հայրապետն եւ Սինօղն Մայր Աթոռոյն ցուցցեն
« առ նա զիւրեանց պատուասիրութիւն, եւ մի՛ խստութեամբ բանից
« եւ առաջարկութեանց վարեցեն, այլ չափաւորեալ վայելչու-
« թեամբ կարգադրելով զպատշաճ իրողութիւնս, երկուց Աթոռոցն
« իրաւասութիւնք բացատրեսցին դաշնադրութեամբ ընդ միմեանս :
« Եւ յորժամ Սրբազան Հայրապետն ընդ դերագոյն իշխանութեան
« իւրոյ հաստատել բարեհաճեցի կաթողիկոսական պատուով (այ-
« սինքն՝ թէ պատուեալ միայն Կաթողիկոս անուամբ), անուանես-
« ցէ զնա Տեղապահ իւրումն ընդհանրական կաթողիկոսական իշ-
« խանութեան ի վերայ վիճակիս Աղթամարայ եւ սրբոց վանացն,
« միշտ ըստ կարելոյն չափաւոր կերպիւ կախումն ունելով իւրմէ,
« փոքր ընդարձակութեամբ յիրս գործառնութեանց իւրոց » :

Ահա հռչակաւոր ծրագիր այն զորմէ տարածայնէին նպատակա-
ւոր հակառակորդք իբր առաջարկութեան առ ի միանալ ընդ ուռ-
սական եկեղեցւոյ կամ մտանել ի պաշտպանութեան նոյն եկեղեցւոյ :

Արդարեւ տարապարտ միանգամայն տգիտական էին համար-
մունք եւ ակնկալութիւն տացեալք հանդէպ հասարակ զօրապետի
միում հայազգւոյն, որալիսին էր յայնժամ Միքայէլ ԼօռուՄելիք-
եան : Նոյնպէս քննադատելի էին առաջարկութիւնքն ուղղեալ առ

գաւառական կրօնական ժողովն ռուսահայոց, թէեւ կրէ նա զպիտակ անուն Սիւնդ վաւերացեալ ռուսահաստատ կանոնադրութեամբ 1836ի:

Ապիկար թելադրութիւնք եւ անփորձ մտադրութիւնք Տ. Տ. Մատթէոս Կաթողիկոսի՝ առանց երեւելոյ ի միջի, պարզին զտրգիտութիւնն միջազգային իրաւանց՝ մանաւանդ ուղղութեան ռուսական կառավարութեան՝ առաջարկելով կաղմել զընդհ. ժողով եկեղեցական (յօդ. 4) եւ կարգել յանդամս Սինօդի զեկեղեցականս ի Հայոց Տաճկաստանեայց, Ռուսաստանեայց, Պարսկաստանեայց եւ գաղթականութեանց (յօդ. ք.), միանդամայն ի փոխանորդ Կաթողիկոսական զոմն ռուսահայ եկեղեցականաց հանդերձ սարօքն (յօդ. Գ.) եւ մոռնալ զփոխանորդն իւր յանձին Պատրիարքին Կ. Պօլսոյ, որպէս ճանաչէ մեծ Եպարքոսն Օսմանցւոց յամսն 1868-69 յատուկ գրութեամբն, որպէս տեսցի յիւրում տեղուջ ի սլաւոնութեան փախանորդութեան Սարգիս Եպսի Զոլլեան:

Ի գլխով Արտօնութեանց ուշադրաւ են առաջարկեալքն վասն Սոյց եւ Աղթամարայ, եւ գովելի ըստ ամենայնի:

Շաւիտեհական են յանգերզն եկեղեց. Ընդհ. ժողովոյ եւ առաջարկն Ազգ. եկեղ. բարեկարգութեան, զորս գեղգեղեն մինչեւ յայժմ առանց գիտակցութեան:

ԳԼՈՒԽ Լ.

ՅԱՂԱԳՍ ԱԶԳԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅՈՑ ԹՈՒՐԲԻՈՑ

Օր աւուր զօրանային ազդեցութիւնք ոմանց երիտասարդաց, եւ ջանային հաստատել զՍահմանադրութիւն ազգային եւ զսահմանադրական վարչութիւն ընդ դէմ ամիրայից իբր յապահովութիւն ազգային զարգացման եւ յառաջադիմութեան:

Միացեալ էին ընդ նոսա ոմանք յամիրայից յառաջադիմասիրաց՝ Յովհաննէս Պէյ Տատեան, Պետրոս աղայ Խօրասանճեան, զարգացեալ որդիք ոմանց գլխաւորաց ազգայնոց՝ Նիկող. Պալեան, Գրիգոր Օտեան եւ այլն, եկեղեցականք սակաւթիւք, եւ մեծամասնութիւն համակիր լրագրաց եւ հանդիսից Հայոց արծարծէին բացէ ի բաց եւ եռանդեամբ զինդիրս զայս եւ վառէին, պատրաստէին զժողովուրդ:

Ս. Պատրիարք Գէորգ Արքեպս. խրախուսէր զնոսա, եւ հաստատութիւն արձանադրութեան վիճաբանութեան ժողովոյ նախարան եւ կարապետ լեալ՝ ոգեւորեալ էր յառաջադիմականս: Ապաքէն օրէնք եւ կանոնք հաստատունք ապահովեն զբարւոք ղեկավարութիւն ան-

ձընիւր Աղբի, պետութեան եւ եկեղեցւոյ, բացակայութիւն որոյ խանդարեն եւ կործանեն զաղբ, զպետութիւն, զեկեղեցի, զընկերութիւն, զընտանիս եւ զտունս, սպառեալ եւ զգոյութիւնս նոցա:

Զուրկ էին Հայք յայսպիսեաց հաստատունս եւ ընդարձակ օրինաց եւ կանոնաց կարեւորաց ըստ վարչականին:

Էին արդարեւ կանոնք եկեղեցականք եւ հաւաքածոյք Մխիթար Գօշի, որք ոչ օգնէին եւ ոչ կարէին ուղղել զվարչութիւն աղգային, մանաւանդ թէ կարի անձուկք եւ սահմանափակ էին, մինչ կանոնք աղգայինք թէեւ իցեն թերիք եւ համառօտք, արդիւնաւորեն յաւէտ եւ հանապաղ զհամերաշխութիւն, զբարեկարգութիւն եւ ըզխտակցութիւն ընդհանուր առանց կամայականութեանց եւ քմահաճոյից ըստ ամենայնի եւ յամենայնի:

Մխիթար Գօշ ամփոփեալ է ըկանոնս կարեւորս ըստ աղգային կառավարութեան զոյդ ընդ եկեղեցականին, յորոց չափեմք զուղղութիւնս որպէս ժամանակակցուց Գօշի, այնպէս նախնեաց մերոց սկսեալ ի վերջին կանոնադիր արքայէ Հայոց ի Լեւոնէ (?), խառն ընդ օտարականաց: Իցի՞ւ թէ բարեփոխեալ զկանոնսդ՝ ըստ յարմարութեան ժամանակաց՝ յօրինէին զկանոնադրութիւն ընդհանուր, եկեղեցական եւ աղգային, յորպիսի ջանս թերացեալ է Հայրապետութիւն Ամենայն Հայոց, եւ յականէ յանուանէ՝ առթիւ հաստատութեան կանոնադրութեան 1836 ամի որ ի պէտս Ս. Էջմիածնի եւ կառավարութեան եկեղեցւոյ Հայոց որ ի Ռուսիա: Կամեցաւ լրացուցանել Գէորգ զսոյն զայս թերութիւն ի Հայրապետութեան իւրում ընդ վերաքննութեան Պալատէնիոյ, այլ յարոյց ուսս պետութիւն զմեծամեծ զփուարութիւնս մինչեւ արգել լինել:

Արժան է յայտնել եւ զայս, զի կանոնադրութիւն 1836ի, թէպէտ թերի յոյժ եւ հակասական, միանգամայն հակառակ դարաւոր աւանդութեանց մերոց, աղգայնոց եւ եկեղեցականաց ըստ նուիրականացն խնդրոց անդամ, այլ զի կրէր զհաստատութիւն պետական, ուստի ըստ մասնեայ ասպհովէր զկառավարութիւն եկեղեցական եւ աղգային ընդ յարարերութեանց պետութեան, ընդ որ ստրջացեալ է զարդիս ուսս պետութիւն: Պակասէր կանոնադրութիւն այսպիսի Հայոց Թիւրքիոյ, զոր ջանացին հաստատել անձինք բանիմացք եւ երիտասարդք ոմանք միացեալ ընդ Ս. Պատրիարքի:

Սակայն պակասէին համերաշխութիւնք եւ զխտակցութիւնք, եւ քառեակ կուսակցութիւնք հետեւէին արդիւնաւորել զանձնիւր ծրագիրս իւրեանց սահմանադրականս, զորս եւ ներկայացուցեալ էին Ս. Պատրիարքի:

Ծրագիրք աշնոքիկ էին անյարմարք աղգային վիճակի Հայոց եւ կարօտութեանց, հետեւեալ սկզբանց եւ դրից անդղիական եւ ամերիկեան սահմանադրութեանց, մինչ պակասէր ի Հայս գոյութիւն քաղաքական եւ բացարձակ :

Տ. Գէորգ Արքեպս. Պատրիարք ջանայր համոզել զամիրայս եւ զաղգեցիկ անձինս միանալ ի հաստատութիւն սահմանադրութեան, միանգամայն յորդորել զսահմանադրականս որոշել զմի ծրագիրք եւ զկանոնադրութիւն՝ յարմարեալ պիտոյից եւ կարօտութեանց աղգային վիճակի, յորում պահպանել զկարեւորս մասունս իրաւանց եւ արտօնութեանց պատրիարքական իշխանութեան՝ հաշտեցուցեալ ընդ տրամադրութեանց հրովարտակաց տուելոց պատրիարքաց :

Մեծամասնութիւն զօրաւոր ամիրայից եւ կուսակիցք իւրեանց ընդ բազմաթիւ եկեղեցականաց բարձրաստիճանաց, յամառէին ի հակառակութիւնս իւրանց : Կուսակցութիւնք Նիկողոս Պալեան եւ Գրիգոր Օտեանի, Սերոբէի Վիչէնեան (Սերվիչէն) եւ Ստեփանի Արսլանեան բժշկապետաց, եւ երկուց ուրոյն կուսակցուց Միջազգչ եւ Խասգեղչ՝ պնդէին յընդունելութիւն եւ ի հաստատութիւն անձնիւր ծրագրաց :

Իսկ Տ. Գէորգ Արքեպս. բաղխէր յաւէտ հակառակութեանց, տեսանէր միանգամայն զմեքենայութիւն ընդ դէմ իւր ի զօրաւոր ամիրայիցն, որոց պարագլուխք էին Կարապետ Պալեան, եւ Պօղոս Տատեան ամիրայք :

էին եւ այլ խնդիրք եւ պատճառք, զորոց համառօտեցաք :

Այսպէս ապա ծանրանայր վիճակ իշխանութեան Ս. Պատրիարքի, մինչեւ ծանրանալ հակառակորդաց յուղել զխնդիր հրաժարականի :

ԳԼՈՒԽ ԼԱ.

ՅԱՂԱԳՍ ՀՐԱԺԱՐԵԼՈՅ ԳԵՈՐԳ ԱՐՔԵՊՍ.—Ի Ի ՊԱՏՐԻԱՐ-

ՔՈՒԹԵՆԷ

Յեա վերադարձի Օգոստ. Սուլթան Մէճիտ Կայսեր Թուրքիոյ ի ճանապարհորդելոյ յեգիպտոս, զոր ղիմաւորեաց եւ ողջունեաց Տ. Գէորգ Արքեպս. Պատրիարք մեծաւ հանդիսիւ եկեղեցականաւ կացեալ ի ծովեզրն յԵՖՆ-Գաբու ի 23ն Յուլիսի 1859ի, ձեռնարկեն հակառակորդ ամիրայք ի նոր դաւադրութիւն ընդ դէմ Գէորգայ եւ հաստատութիւն Աղգային Սահմանադրութեան առաւել իմն առարկութեամբ եւ փութանութեամբ :

Սրտմտեալ կանգնեալ էին Ամիրայք Արքունի ճարտարապետ Կարապետ Պալեան, արքունական վառօդապետ Պօղոս եւ Յովհաննէս Տատեան, արք զօրաւորք եւ աղղեցիկք ըստ բազում մասանց, եւ հանդիսացեալ ի պարագլուխ հակառակորդաց՝ միացուցեալ ընդ իւրեանս զմեծամասնութիւն բարձրաստիճան եկեղեցականաց ընդ Տ. Յակոբոս Արքեպս.-ի երբեմն պատրիարքի: Ոչ պակասէին նոցա ամբաստանութիւնք զԳէորգայ առ ի գրդուել զկուսակցութիւնս իւրեանց եւ զէջղոքս անգամ՝ բաց ի Սահմանադրականաց եւ ի դաւառացւոց:

Բաւական էին նոցա խնդիրք Աղգային Հիւանդանոցի, Գերեզմանատան Բերայի, արգելման անճահ Տեղեկադրոց (քաֆրիք), արձանագրութեանց վիճաբանութեանց ժողովոց, մանաւանդ խմբագրութեան եւ հաստատութեան Աղգ. Սահմանադրութեան, այլ սակայն առարկեալ եւ պատրուակեալ նոցա զխնդիր Սահմանադրութեան՝ որ ջլատելոց էր զքմահաճոյ գործողութեան ամիրայից եւ անճանց նշանաւորաց, յաճախ արդիւնաւորելոց ի վնաս Աղգի եւ Եկեղեցւոյ, յաւելին ամբաստանել զԳէորգայ եւ զայսոսիկ, թէ ունի զփառասիրութիւն ծայրայեղ, թէ խայտառակէ ղեկեղեցականս ի ժամու եւ ի տարաժամու՝ ի դէպս թէ յանդէպս յանդիմանեալ, թէ մերժեաց զկարեւոր խնդիր առաջարկութեան որ առ Տ. Մատթէոս Կաթողիկոս ասդ ի Կ. Պօլիս, թէ ինքնին եւ միապետաբար վարէ զիշխանութիւն պատրիարքական եւ զգործս աղգայինս, թէ ունի զխրոխտ վարս եւ զբարս, թէ արգելու ժողովականաց ծխել ի ժողովի, թէ խանգարէ ղեկեղեցիս եւ միջամտէ երկեցողութեանց դպրաց, եւ թէ անարդանօք վարի ընդ աղգային պաշտօնեայս, ընդ ժողովականս եւ ընդ խնդրատուս, եւ յարմարէին զայլս բանս եւ զըրպարութիւնս այսպիսիս: Արդար էին բանք վերաբերեալք խստութեան, նախանձախնդրութեան, կարգապահութեան եւ օրինապահութեան Տ. Գէորգայ Արքեպս.-ի ըստ ամենայնի եւ յամենայնի՝ ապացուցեալ յամենայն պաշտօնավարութիւնս սորա:

Իսկ սահմանադրականք երկպառակեալ էին, եւ մինչ ջանային բառնալ զաղղեցութիւնս ամիրայականս եւ հաստատել զաղգային վարչութիւն սահմանադրական, երկպառակութիւնք նոցա դժուարացուցանէին զջանս Ս. Պատրիարք, մանաւանդ նպաստէին խարդաւանութեանց հակառակորդաց հակառակ կամաց եւ նպատակաց իւրեանց:

Ապա յետ բազում ջանից եւ խորհրդակցութեանց որոշեն հակառակորդք ի մանաւոր ժողովակի ի Մեծ-Նոր-Պանն ի Կ. Պօլիս պաշտօնաւոր զհրաժարական Գէորգայ ի Պատրիարքութենէ, զոր բանի-

բերանոյ պատգամաւորութեան առաջարկէն առ Գէորգ Արքեպս. — ի ղեկմաց զօրաւոր Ամիրայից եւ ժողովականաց ի 13ն Նոյեմբերի (1859) : Իսկ ամիրայք բարեմիտք եւ աղատականք՝ որսլիսիք էին Պետրոս Խօրասանճեան, Գէորգ Փափաղեան, Աշնունեանք, միացեալ ընդ մեծամասնութեան ժողովրդեան եւ սահմանադրականաց ջանան սիրաշահել զԳէորգ, զի մի՛ հրաժարեսցի, միանգամայն մտանել ի միջնորդութեան եւ իրաւախօհութեամբ կարգադրել զհաշտութիւն ամիրայից եւ հակառակորդաց ի 17ն ամսոյն (Նոյեմբ.) :

Փոխադրեն հակառակորդք առժամս զժողովատեղի իւրեանց ի Մեծ-Նոր-Խանէ ի Պէշիկթաշ, ի տունս Պալեանց եւ Յովհաննէս Տատեան, եւ ի 14ն Մարտի 1860 թուականի ուխտեն հրաժարեցուցանել եւ հանել զԳէորգ ի Պատրիարքութենէ :

Յայնմիկ ժողովակիւն էին ամիրայք Կարապետ Պալեան, Պօղոս եւ Յովհաննէս Տատեան, Պարոնայք Յակոբ Մուպահեանճեան, Եւզուպ Եաղուպեան, Աւետիս Պարտիզպանեան, Յովհաննէս Սուրէնեան եւ այլք ոմանք :

Իսկ ի 17ն Մարտի ժողովեալ ի նորոյ ի Մեծ-Նոր-Խանի, ընտրեն ի միջոյ իւրեանց զպատուիրակս առ ի երթալ առ Գէորգ Արքեպս. եւ պահանջել զհրաժարականս :

Պատուիրակքն էին. Եաղուպ Եաղուպեան, Աւետիս Պարտիզպանեան, Կիւմիշճի (ոսկերիչ) Գասպար, Յակոբ Մուպահեանճեան, Թովմաճան Կեսարացի, Մինաս Թօղաթլեան եւ Յովհաննէս Սուրէնեան, որք եկին ի Պատրիարքարան ի յաջորդ աւուր (ի 18ն Մարտի) եւ առաջարկեցին Ս. Պատրիարքի տալ զհրաժարական, որոց խոստացաւ Գէորգ Արքեպս. առաքել զհրաժարագիր իւր առ Բ. Դուռն ըստ սովորութեան :

Եւ ահա ի սմին աւուր յետ նոցա, եւ ի յաջորդ աւուրս փութացին առ Գէորգ Արքեպս. Պատրիարք դալ վեշտասան պատգամաւորք անձինք պատուաւորք եւ ի ղեկմաց Հայոց Խաչեղլ, ի Միջագեղճէ, յիւսկիտարէ, ի Սամաթիոյ եւ յայլոց գլխաւոր թաղին ոմանց եւ յարուարձանաց, ընդ որս բազումք ի խմբադրաց լրագրոց, եւ խնդրեսցին ի սմանէ մերժել զպաօրէն առաջարկութիւն հակառակորդաց եւ չտալ երբեք զհրաժարական ի պատրիարքութենէ, սպառնացեալ յուզել զխառվութիւն մեծ եւ զշարժումն աղղային ընդ դէմ հակառակորդաց : Պնդէին ընդ թախանձանս իւրեանց, որոց պատասխանէ Գէորգ եւ յորդորէ ի խաղաղութիւն եւ թողուլ կամաց իւրոց եւ տնօրէնութեան առ ի դործել զարժանս, եւ սիրաշահալ ուղւոյ դնէ զնոսա, խոստացեալ շարունակել զպաշտօնն :

Իսկ ի գաղտնի եւ լռելեայն դրեալ զհրաժարական իւր ի նմին

իսկ աւուր՝ առաքեաց որում հարկ էր, գրաւ ընդ նմին եւ զառանձին նամակ առ Մեծ Եպարքոս Րիւշտի-Մէհէմէտ փաշայ բարեկամ իւր՝ թախանձեաց փութացուցանել զընդունելութիւն հրաժարականի իւրոյ եւ զազատութիւն ի պատրիարքութենէ, զոր եւ առաքեաց ի յաջորդ աւուր:

Սահմանադրականք եւ ժողովուրդ, խուռներամ բազմութեան Հայոց գաւառացւոց շարունակէին գալ առ Տ. Գէորգ Արքեպս. եւ թախանձին չհրաժարել, որ եւ միամտեցուցանէր զնոսա: Եւ ի միւսմէ կողմանէ հետեւէր ազատութեան իւրում:

ՅՅ1ն Մարտի առաքեաց զրժշկապետ Սերոբէ Վիչէնեան (Սերվիչէն) ի գաղտնի ի միջնորդ առ Սատրապամ Րիւշտի-Մէհէմէտ փաշայ եւ առ նախարար արտաքին գործոց (Սարիճիյէ) Ֆուատ փաշայ առ ի հաճեցուցանել զնոսա, որպէսզի ընկալցեն զհրաժարական իւր, զոր մերժէին եւ վերադարձուցանէին առարկեալ զհրաման կայսերական:

Մինչեւ ցտաններորդ օր Ապրիլի կրկնեաց եւ երեքինեաց առաքել զրժշկապետ Սերոբէ ի միջնորդել առ նախարարսդ երկուս, որոց էր Րժշկապետ անձնական, որպէս եւ առ հռչակաւորն Ալլի փաշայի: Այլ ի նանիր: Գուցէ ոչ կատարէր եւ Սերոբէ զմիջնորդութիւն իւր ըստ արժանւոյն՝ ի գաղտնի լեալ ի կողմն սահմանադրականաց եւ ի շարս անկեղծ բարեկամաց Գէորգայ:

Ի 14ն ամսոյն (Ապրիլի) ինքնին դիմեաց առ Մեծ-Եպարքոս եւ առ Խաքիմիյէ, որք շարունակէին մերժել զհրաժարական սորա, իսկ սա պնդէր խնդրել առ ի ազատել զանձն ի պիտակ պաշտօնէ Պատրիարքութեան, յաւելեալ միանգամայն, զի ոչ շարունակեսցէ յետ այսօրիկ զպաշտօնդ զայդ:

Հազիւ ուրեմն յաջորդեալ ստանալ զպատասխանի առանձին նամակի իւրոյ ի Ֆուատ-փաշայէ, որ թողոյր ազատ կամաց սորա, ի յաջորդ աւուր՝ իմա՝ ի 20ն Ապրիլի ինքնին երթալ Գէորգ Արքեպս. ի առ Սատրապամ ձեռամբ իւրով յանձնեաց նմա զհրաժարաթուղթս, թէպէտ քաղաքապարտութեամբ իմն շարունակէր եւ ջանայր Րիւշտի-Մէհէմէտ փաշայ սիրաշահել զսա եւ մերժել զթուղթն: Հազիւ ուրեմն հաճեցաւ ընդ թախանձանս սորա, եւ պատուիրեաց տանել եւ տալ զհրաժարաթուղթդ առ նախարար Արտաքին գործոց, ընդ որում էին յայնժամ յարարերութիւնք պատրիարքաց, որպէս եւ արար իսկ ի 21ն Ապրիլի, եւ յետ յանձնելոյ զհրաժարականն մատուց Ֆուատ փաշայի զշնորհակալութիւն, եւ եկն ուղղակի ի տուն քեռ իւրոյ ի Կէտիկ-Փաշայ՝ վերադարձեալ ի Բ. Դրանէ: Փոխադրեաց անդ ի Պատրիարքարանէ զգոյս իւր զամենայն եւ բնակեցաւ անդ

մինչեւ ցտեղափոխել զընակութիւն իւր ի Բումէլի-Հիսար ի Վոսփորի:

Ի վերադառնալ սորա ի տուն ի Բ. Դրանէ, զրեաց անմիջապէս առժամեայ Պատրիարքական փոխանորդի (Ալէքսան վրդապա. Ուն-ճեան) զպատուէր զայս:

« Ծնորհունակ սիրելի՛,

« Գրուիս ծանուցանեմ քեզ զկամաւոր հրաժարումն ի պատրիարք-
« քական պաշտամանէս եւ դնալն մեր ի տուն հաճութեամբ Բ. Դր-
« րան, նախապատիւ եւ մեծարու համարեալ զօղտան Աղգիս քան
« զանձինս, զանց զամենեքումք արարեալ, զի մի՛ ցաւալի երկարա-
« ռակութիւնք եւ վէճք ընդունայք զտեղի ունեցիլն յաւուրս մեր, որ
« պէս երբեմն պատահեալ են ի դժբաղդութիւն եւ ի դառն հետե-
« ւանս Աղգիս. արդ յանձնելով զօրհնեալ լրութիւն համազգայնոցս
« ի խնամս եւ յամենազօր պաշտպանութիւն Բարձրելոյն Աստծոյ,
« աղօթս եւ պաղատանս վերառաքեմք, զի նոյն ինքն Սրտադէտն
« ամենայնի՝ որ առաւել զիտէ զպէտս Եկեղեցւոյ, քան զոր խնդ-
« րեմք եւ իմանամք, բարեխօսութեամբ Սրբազան Առաքելոյն իւրոց
« Թաղէոսի եւ Բարդուղիմէոսի եւ երիցս երանեալ Հօրն Մերոյ Սր-
« բոյն Գրիգորի Լուսաւորչի, շնորհեսցէ ի տեղի մեր զայլ ոք հո-
« վիւ արժանաւոր ի պատրիարքական բարձրադոյն պաշտօն, հո-
« վուել զԵկեղեցիին Գրխոսոսի ըստ իւրոց ամենասուրբ կամացն: Եւ
« քեզ սիրելոյդ հայրաբար պատուիրեմք. մինչեւ ցգալ հրամանա-
« գրի ի կողմանէ Մեծազօր Տէրութեան սակս ընտրութեան նորոգ
« Պատրիարքի եւ զհաստատութիւն Աղգային Կառավարութեան՝ ա-
« մենայն աջարջութեամբ եւ ամենայն փութով յայս անխնայու-
« թեան փոքր միջոցի պատահեալ դործոց հոգ տարցես ըստ քում
« կարողութեան. եւ զամենեսեան ոք դործոց աղաղաւ եկեսցեն ի
« Պատրիարքարանն, չահեսցես եւ մխիթարեսցես՝ որքան ձեռնհաս
« իցես, զգուշացեալ յամենայն պարագայից՝ եւ ի կասկածելի միջո-
« ցաց խռովութեան եւ երկպառակութեան՝ զհետ լինելով սիրոյ,
« խաղաղութեան եւ անդորրութեան Աղգիս:

« Տէր ինքն զօրավիզն լիցի քեզ ի դործ քո: Եւ ես եմ եւ եղէց
« աղօթող զկեանս վասն բարեբաղդ ամենաողորմած Թաղաւորին
« մերոյ եւ համայն բարեխորհուրդ նախարարաց, եւս առաւել հա-
« մաղգայնոցս երջանկութեան, անդորրութեան եւ յառաջդիմու-
« թեան:

« Լե՛ր ողջ:»

1860 Ապրիլ 21.

Ամիսս իբր տասն եւ ինն վարեաց զիշխանութիւն պատրիարքութեան Կ. Պօլսոյ:

ԳԼՈՒԽ ԼԲ.

ՅԱՂԱԳՍ ՄԵԿՈՒՍԱՆԱԼՈՅ ԳԷՈՐԳ ԱՐԲԵՊՍ.-Ի ԵՒ ՍԱԿՍ

ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՍԱՐԳԻՍ ԵՊՍ.-Ի ՊԱՏՐԻԱՐԿ

ԵՒ ՎԱՍՆ ԱՅԼՈՅ ԱՆՅԻՅ ԻՆՁ

Տարածեալ համբաւոյ հրաժարման Տ. Գէորգ Արքեպս.-ի պատրիարքութենէ եւ տեղափոխելոյ զընակութիւն իւր Պատրիարքարանէ ի Կէտիկ-Փաշայ, սկսան շարունակել եւ յաճախել անձինք նշանաւորք եւ Սահմանադրականք, պաղատանօք իմն թախանձել զԳէորգ Արքեպս., զի մի՛ հրաժարեսցի, այլ սա չլսելոյ զայդ զինդիր նոցա, սիրաշահէր զնոսա, մանաւանդ ջանայր աւուրբ յառաջ աղատել զանձն յերթեւեկութեանց եւ ի թախանձանաց ժողովրդեան՝ մեկուսացեալ անկեան ուրեք՝ ի Վոսիորի՝ հեռի ի բազմամարդ թաղից եւ յարուարձանաց հայարնակաց:

Ի 28ն Ապրիլ տմսոյ ընկալաւ Տ. Գէորգ Արքեպս. զսաշտօնաթուղթ Բ. Դրան, որում ապասեալ մնայր, որ հաղորդէր, զի Վեհ. Սուլթան հաճեցաւ յակամայս ընդունել զհրաժարական, եւ սահմանել զերկու հազարալիսն դահեկանս յամսական ոռճիկ:

Յետ այսորիկ վարձեաց զտուն ի Րումէլի-Հիսար եւ փոխադրեալ անդր զընակութիւն իւր, մեկուսացաւ իսպառ յազգային դործոց եւ ի ձանձրալի յարարերութեանց եւ ի թախանձանաց:

Իսկ Սահմանադրականք, հակառակ յորդորանաց սորա եւ իւրատուց՝ ջանային յուզել զինդիրս նորս, յորս յաւելուին նաեւ ջանալ խափանել զընտրութիւն նորոյ պատրիարքի, վասն որոյ, յՉն Մայիսի համախմբեալ ի խուռն բազմութեան ի պատրիարքարան՝ յորում աւուր կազմեալ էր ժողով ընդհանուր առ ի ընտրել զնոր պատրիարք, աղաղակէին թէ գոհ եմք մեք ի պատրիարքէ մերմէ եւ ոչ կամիմք զայլ ոք ի պատրիարք ի տեղի նորա: Սաստկանան բանակուիք, մինչեւ հնարս խնդրել ժողովականաց եւ կազմել զժողով զանկակ, պատրեալ զժողովուրդ, եթէ ունին խորհրդակցել առանձին ըստ պատրիարքական խնդրոյ, եւ թէ միացեալ էին ընդունել եւ հաստատել զՍահմանադրութիւն աղղային: Եւ այսպէս առանձին ի գաղտնի կատարեն զընտրութիւն նորոյ պատրիարքի, յառուն Սարգիս Եպս.-ի Էտիրնէցոյ, զոր առաքեալ էր Գէորգ Արք-

Եսայ. Ի տեղի իւր Ի դէպ Վիճակին Պրուսայու՝ յետ դալստեան իւրոյ Պրուսայէ :

Առիթ պատեհ առեալ զայս ընտրութիւն, կարեւոր համարեմք յաւելուլ, զի սոյն այս Տ. Սարգիս ծնեալ յետիրնէ Ի 1805 թ. էր եղբորորդի (որդի Յարութիւն անուն եղբոր) հռչակաւոր Պօղոս Արքեպիսկոպոսի Անդրիանուպօլսեցւոյ երբեմն Պատրիարք, միանգամայն պատրիարքական գործակատարի Ի Սուրբ Երուսաղէմ առթիւ պարտուցն Ս. Յակոբեանց վանուց, ձեռնասուն աչակերտ Մեսրոբ Եսայ.—ի*) Առաջնորդի Էտիրնէի: Կարգեալ սորա ընտրութեամբ եւ խնդրանօք Վիճակայնոց յԱռաջնորդ Էտիրնէի, հրաժարեցաւ աստի Ի 1851-2 թուականի: Գնաց Ի Ս. Էջմիածին առ Ի ձեռնադրել եպիսկոպոս, այլ քանզի վախճանեալ էր Յովհաննէս Կաթողիկոս Կարբեցի (1840-1), ոչ կամեցաւ սպասել մնալ մինչեւ ցընտրութիւն եւ ցօծումն նորոյ Կաթողիկոսի, եւ դիմեաց զնաց Ի Սիս, ուր եւ էառ զեպիսկոպոսութիւն:

Յորժամ մեկնէր նորընտիր Տ. Մատթէոս Կաթողիկոս աստի Ի Կ. Պօլսոյ առ Ի երթալ Ի Մայր Աթոռ Արարատեան, ուղեկցեցաւ նմա Սարգիս եւ այսպէս ընկալաւ զվաւերացումն եպիսկոպոսութեան իւրոյ Ի Ս. Էջմիածնէ:

Յետ հրաժարելոյ Տ. Սարգսի Եսայ.—ի Ի Վիճակէն Անդրիանուպօլսոյ, կարգեցաւ յառժամանակեայ պատրիարքական փոխանորդ Ի Գում-Գարու: Յամի Տեառն 1857 առաքեցաւ յայցելու հովիւ զաղթական Հայոց Ուլա-Պուղդանի (Բումանիոյ) եւ Հունդարիոյ Ի Յակոբոս Պատրիարք — Արքեպս.—ի, եւ վերադարձաւ Ի 1859 ամի, յաւուրս պատրիարքութեան Գէորգայ, յորմէ ապա կարգեցաւ յԱռաջնորդական Դէտ Վիճակին Պրուսայու:

Արդ՝ Սարգիս Եսայ. եկեար Ի Պրուսայէ Ի 12ն Մայիսի, զնաց Ի Բ. Դուռն Ի 14ն ամսոյն, եւ ստանձնեալ սկսաւ վարել զպաշտօն պատրիարքութեան:

Մինչ կարգս պաշանջից պահանջէր Ի Գէորգայ կանխել Ի շնորհաւորութիւն պատրիարքութեան Սարգսի, ցորչափ չըջէր Ի շնորհաւորութիւնս նորահաստատ եպարքոսի Գըպրըզոր (Կիպրոսցի) Մէհէմմէտ փաշայի բարեկամին իւրոյ, եւ այլոց փաշայից եւ չէյսիւլիսլամի (Դէնպետ) Ի 16ն Մայիսի, նորընտիր պատրիարք Տ. Սարգիս Արքեպս. փութայ խոհեմութեամբ իմն կանխել զայ Ի տեսութիւն Տ. Գէորգայ նախորդի իւրոյ Ի Բումէլի-Հիսար Ի 23ն ամսոյ,

*) Աշակերտի Աստուածաբան կոչեալ Յովհաննէս Եսայ.—ի. որ եւ էր աշակերտ հռչակաւոր ամուսն Զաքարիայ Արքեպս. պատրիարք Կաղզումցոյ:

որ եւ յետ երկուց ասուրց վճարեաց նմա զփոխադարձ տեսութիւն եւ զայցելութիւն զշնորհաւորական ի Պատրիարքարանի ի Գոմ-Գարու:

Խնդիրն սահմանադրութեան սպառնայր չարժեւ զերկառակութիւն աղբային եւ զկնճիւռ ծանրակշիւռ, որոյ վասն Տ. Գէորգ Արքեպս. ջանայր մնալ մեկուսի, ոչ երթալ ի Պատրիարքարան, եւ լուռ եւ եթ սպասել ելից իրացն չէզոքութեամբ:

Հակառակորդք տեսեալ զվտանգ մեծ եւ զչարժումն նոր որ ընդ դէմ իւրեանց, ջան կալուն սիրաչափել զԳէորգ Արքեպս. եւ միացուցանել ընդ կուսակցութեան իւրեանց, վասն որոյ ի 18ն Յուլիսի ամիրայքն ճարտարապետ Կարապետ Պալեան, եւ վառօղապետք Պողոս եւ Յովհաննէս Տատեան ձեպեցին դալ առ Տ. Գէորգ Արքեպս. ի Ռումէլի-Հիսաբ, եւ պարզեալ մեղայիւ զյանցապարտութիւնս իւրեանց, խնդրեցին եւ ընկալան զպախապնիչ, իսկ Տ. Գէորգ յետ ասելոյ զպախապնիչն իրատեսաց եւ սիրաչափեալ ուղւոյ ետ զնոսա:

Ոչ կամէր եւ ոչ հեռանայր սա ի չէզոք դրից իւրոյ, եւ թողոյր տեսանել զելս իրացն:

Յաւուրս յայտնիկ Օգոստ. Սուլթան Մէճիտ Կայսր յաւել չընորհել սմա զչքանչան յերկրորդ կարգի Մէմիտիյէի ի 25ն Յուլիսի, զոր ոչ ումեք ի քրիստոնէից հպատակաց եւ ի պատրիարքաց տուեալ էր՝ բաց ի հինգերորդ, ի չորրորդ եւ յերրորդ աստիճանացն: Փաշայք ոմանք եւ եթ ընկալեալ էին տակաւին եւ կրէին ի կուրծս զչքանչանս առաջին եւ երկրորդ կարգաց Մէճիտիյէի: Եւ սոյն այս առիթ յաւել զնոր փորձս բարձր դրից, զիւանադիտութեան, ճարտարութեան եւ աղբեցութեան սորա (Գէորգայ): Ընկալաւ զչքանչանն զայն ի ձեռանէ Առլի փաշայի հռչակաւոր նախարարէ Արտաքին Գործոց ի ծովեղերեայ ապարանս որ ի Պէպէք ըստ յատուկ հրաւիրանացն ի 11ն Օգոստոսի: Եւ ի յաջորդ ասուր չընկալաւ սա ի Պախիյէի, ոչ մոռացեալ զմտերիմ բարեկամս իւր զՊուատ եւ վճարել զշնորհակալութիւնս առ Մեծ-Եպարքոս, առ Խարիփիյէ, առ չէյիս-Իւլ-Իսլամ, եւ առ նախարարսն Հարալիյէի, Տախիլիյէի եւ Պախիյէի, ոչ մոռացեալ զմտերիմ բարեկամս իւր զՊուատ եւ զԲիւշտի փաշայս:

Սակաւ ինչ առեալ հանգիստ եւ ոգի ի յուզմանց եւ ի ծանրատաղտուկ զրադմանց սլաշտօնի պատրիարքութեան յետ հրաժարմանն, ջան կալաւ ուսանել զգաղղիարէն լեզու, որում հետեւէր եռանդեամբ, եւ սկսաւ ի 1ն Սեպտեմբերի: Գողցես ուսեայ զհամաշխարհային լեզու գաղղիական՝ կարեր ուղեւորել յԵւրոպայ, զոր եւ սիւրէր յոյժ: Իսկ Սարգիս Արքեպս. — Պատրիարք, խորհրդականք եւ

նշանաւոր ազգայինք ոչ թողին հանդիստ առնուլ եւ յաճախակի երթեւեկութեամբք թախանձեցին եւ հազիւ ուրեմն յաջողեցան առնուլ զհաւանութիւն Գէորգայ Արքեպս.-ի, որ անդամակցեցաւ Կրօնական Ժողովոյ ի 27ն Ապրիլի, 1861 տարւոյ, եւ եղ. կազմել զՅանձնաժողով յատուկ առ ի պատրաստել զնոր ծրագիր բարեկարգութեան եկեղեցւոյ իբր ի նախակարաստ Ազգ. Սահմանադրութեան:

Եւ ահա Սահմանադրականք եւ երիտասարդք առաւել իմն սասկութեամբ սկսան յուզել զինդիր Սահմանադրութեան եւ պահանջել զկատարումն խոստմանց Պատրիարքի եւ Ամիրայից: Կազմեցաւ Ժողով Ազգային ի 22 Օգոստոսի (1861) ըստ պահանջման յառաջադրմական ամիրայից, գլխաւորաց եւ Սահմանադրականաց: Եւ Սարգիս Արքեպս.-Պատրիարք տկարանայր ընթանալ յուզութիւն ինչ հաստատուն, շփոթէր, տատամսէր, եւ հակամէտ յաւէտ եւ ասպատան ի կողմն հակասահմանադրականաց եւ ամիրայից գլխաւորաց լեալ՝ ոչ զիտէր առնել ինքնին զխոհեմ տնօրինութիւն առ ի սիրաշահել զամենեւին, որ եւ առիթ ետ մեծի խռովութեան եւ զբողոքմանց Սահմանադրականաց եւ իբր երկու հաղար երիտասարդացն համախմբելոց ի Պատրիարքարան եւ յաւազ եկեղեցի, որք սկսան աղաղակել առ Պատրիարք՝ եթէ ոչ ճանաչեմք եւ ընդունեմք զքեզ ի Պատրիարք, միանդամայն յարձակեցան ի վերայ նորա եւ այլոց հակառակորդաց, որք ոչ զիտէին զինչ առնել, եւ քաջիմ ի նոցանէ ծակամուտ լինէին կամ վութային ի փախուստ: Խռովութիւն եղեւ վտանգաւոր, մինչեւ աստակամարտից եւ փայտավորձից բանալ զգրունս ընդ մէջ Ամիրայից ոմանց եւ երիտասարդաց, ընդ Պողոս պէյի Տատեան եւ խմբագրաստ Կարաստի Փանոսեան եւ այլոց:

Միջամտութիւն կառավարութեան ոչ յապաղեաց, եւ յետ ցրուելոյ Ժողովոյ եւ բազմութեան, հառ ընդ հսկողութեամբ զՊատրիարքարան: Միանդամայն տնօրինեաց Քաղ. Իշխանութեան հրաւրել զՊատրիարք եւ զանդամս ազգային վարչութեան (Կրօն. եւ Քաղաք. Ժողովոց) յառանձին խորհրդակցութիւն առթիւ ազգային խռովութեան, որ ծանրանայր օր աւուր:

Վասն որոյ անձինք նշանաւորք ընդ Պատրիարքի, ընդ նախկին եւ նախորդ Պատրիարքաց եւ հանդերձ անդամօք Ազգ. Վարչութեան հաւաքեցան ի խորհրդակցութիւն ի տան Մէհմէտ - Ճէմիլ պէյի փոխանորդի պաշտօնէի արտաքին գործոց ի 14ն Սեպտեմբերի:

Կրկնեալ զխորհրդակցութիւն զայսպիսի եւ ի տան Գապուլի Էֆէնտի տեղապահի նախարարի արտաքին գործոց ի 22ն ամսոյ, ոչ օգնեաց ինչ:

Ազգեցութիւնք ամիրայիցն հակառակորդաց եւ շփոթեալ վիճակ